

Molnár Attila Károly

HOVÁ MEGY A BAL?

A politikai vitáink állandó visszatérő témája, hogy van-e még Baloldal, és főleg, van-e Baloldal Magyarországon? Van, aki szerint van, s ez a volt koalíció, mert az Emberi Hataladást szolgálják a pártjai, míg velük szemben állnak a fasiszták. Van, aki szerint van, de az a maga az ellenzék, mert ellenzi az egészségügyi reformot, etatista. Van, aki szerint tulajdonképpen minden nagy parlamenti irányzat baloldali, mivel a jóléti állam fenntartását ígérik, és a jóléti ígéreteikkel versengenek egymással. És van, aki szerint tulajdonképpen minden parlamenti irányzat jobboldali, mivel a magántulajdon és a kapitalizmus támogatói, és a Baloldal csak a parlamenten kívüli kis csoportoknál található meg. Az igazság a kevesekhez menekült.

Marxista-e még a Bal? Az biztos, hogy valami megváltozott. A Szovjetunió összeesett, Kína gazdasága messze eltér mindattól, amit korábban Marx, Lenin vagy Mao tudományosan előreláttak és ígértek. Magyarországon és a többi utódállamban az egykori uralkodó pártelit változó mértékben, de a politikai kapitalizmust, az oligarchia uralmát hozta létre. A hatalma legalább hegemón megőrzésére törekedett, általában sikeresen.

A korábban kormányzó, lényegében csatlósi feladatokat ellátó baloldali pártok 1990-ig igyekeztek a marxista voltuk látszatát fenntartani, legalább a külsőségek és a retorika szintjén. Ezek a párok már régen elszakadtak a munkásosztálytól, ami a '70–80-as évek rendszerkritikáinak egyik fontos állítása volt. Azonban ez az elszakadás láthatóbbá vált 1990 után. A Baloldal láthatóan elszakadt a munkásosztálytól, a nagy reménységtől és szövetségestől; a kapitalizmus és a privatizáció híve lett, és tulajdonossá válva a köznap élet szintjén került szembe munkaadóként, adószedőként a munkásokkal – bár a marxista vagy szocialista gyáros nem igazán új jelenség. Magyarországon a szocialista politikus és egyetemi marxista kedvenc társadalmi csoportja már nem a munkások, hanem az állami járulék valamilyen formájából élők – akiknek járulékait zömében szükségszerűen a munkások fizetik be – és némely (életforma-)kisebbségek. A mai baloldali politika nem a kizsákmányolás megszüntetését látja feladatának, hanem sokkal inkább elegendő jövedelem begyűjtését a járulékból élő csoportok támogatására. Bár Magyarországon valószínűleg elsősorban praktikus megfontolások miatt alakult ki a Baloldal és a járadékosok szövetsége, azért e szövetség léte semmiképpen nem meglepő. Az állami újraelosztás és a vele társuló erős bürokratikus befolyás a szocialista gondolkodás egyik változatlan eleme, és mindazok alkalmasak támogatónak, szövetségesnek, akik ezekre az állami jövedelmekre bízzák sorsukat, mert családi vagy egyéb közösségi tagság híján nem sok reményük lenne életben maradni a saját erőfeszítéseik alapján. Így az értelmiség, az inaktívok, az underclass. A Bal Új Világot ígér, ahol az állam problémamegoldó – a családi, gazdasági, erkölcsi problémákat mind megoldhatónak hirdeti az állam technikai révén. A Bal bírálata a jóléti államé, és viszont.

De ez a Baloldal már nem marxista: esze ágában sincs a termelőeszközök magántulajdonát felszámolni, főképpen nem forradalmi úton, hiszen a fő ígérete a biztonság és a világ épp-így-létének fenntartása.¹ A mai posztmarxista Baloldal bár nem követeli a termelőeszközök társadalmi tulajdonba vételét, az elosztó állam által agyonszabályozott gazdaság működési gondjait szívesen tekinti a szabad verseny hibáinak. Azonban a gazdaság elsődleges és meghatározó voltának egykori marxista nézetét ma elsősorban a gazdasági liberálisok képviselik. A mai Balt nem érdekli gazdaság, nem tudja, mit is kezdjen vele, ráhagyja azt a befektetőkre, menedzserekre, sőt szívesen együtt is működik velük. A mai Balt nem érdekli már a gazdasági tervezés, inkább adóztat. A kapitalizmus elfogadásával a Baloldal harmadikutassá vált: elfogadja a kapitalizmust, ha az a balos politikai osztály és eszmények uralma alatt áll, mint Kínában, Oroszországban vagy az Egyesült Királyságban. Kibékülése a kapitalizmussal még feltűnőbb: ez ugyanis szerintük globalizált gazdasághoz, a nemzeti határok megszűnéséhez, univerzális emberi jogokhoz érvényesüléséhez vezet majd. A kapitalizmust tekintik a burzsoá társadalom és kultúra feltörőjének, a multikulti terjesztőjének.

A Bal számára a jóléti állam problémája az, hogy nem tud elég segélyezésre fordítható bevételt összegyűjteni. A mai baloldal talán a leglelkesebben fogadja el Fukuyama jóslatát a történelem végéről, mert abban a status quo fennmaradását látja. A liberális demokráciát ugyanis alkalmasnak tekinti mai céljainak elérésére, ehhez csak az emberi jogi nyelvet kellett ismét megtanulnia. A modernnek nevezett körülmények között csak egy politikai rezsim lehetséges, a demokrácia. Csak az igazságos, az viszont bárhol és bármikor elérhető.

A Baloldal csalódása a munkásokban már egy évszázados. Lenin írta *Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb fokában*, hogy a forradalom azért nem a nyugati államokban fog kitörni – szemben Marx várakozásával –, mert az imperializmus a gyarmatokon olyan extraprofitra tud szert tenni, amiből lefizeti az otthoni munkásait. Ezzel létrehoz egy munkásarisztokráciát, amely csoport maga is részesül a gyarmati népek kizsákmányolásából, így esze ágában sincs az emberiség emancipálásáért küzdeni. Otthon ül, nézi a foci Eb-t, és közben sörözik.

Nincs abban semmi szükségszerű, hogy a Baloldal és a munkások szövetségben legyenek, még ha ezt is hirdette Marx és a létező szocializmus. E csoport és e világkép sokáig összekapcsolódott, de mostanában szétválni látszik. A Bal és a munkások mint ki-tüntetett támogatói csoport szövetségének fellazulásával és megszűntével párhuzamosan a Bal eldobta korábbi gazdasági programját is. A munkásosztály jelentősége megszűnt vagy csökkent, és ezzel párhuzamosan a termelőeszközök magántulajdonba vételéről sem hallunk. Sőt a létező szocialista országokban a Baloldal lelkes élharcosa volt a „re-álpolitika” jegyében az eredeti programjával élesen ellenkező privatizációs politikának. A Bal nem szükségszerűen gazdasági program.

A Bal *hallgatóságos* szakítása a marxista gazdaságpolitikai programmal összekapcsolódott a munkásokból való kiábrándulással. Lenint követően ez a 20. századi Bal egyik legfonto-

¹ Lásd Régis Debray karrierjét.

sabb baloldali szerzőjénél, Lukácsnál és az őt sok ponton követő frankfurtiaknál látható jól. Mivel a magyar közgondolkodásban még erős a Lukács-iskola, -óvoda, -bölcsőde és -szülőotthon uralma, főképpen szocialista kormányzatok idején, érdemes egy pillanatra megállni itt. Lukács kérdése a *Történelem és osztálytudatban* az volt: miért nem győztek a kommunista forradalmak, és általában az I. világháború utáni forradalmi hullám mért bukott el? A válasza más, mint Leniné, bár a mai Baloldalon a gyarmati népekbe vetett leninista remény összekapcsolódik Lukács válaszával, a burzsoá kultúra kritikájával. Ugyanis Lukács válasza az volt, hogy a munkások a hamis tudatuk miatt nem támogatták a forradalmat. Szerinte a kapitalista elnyomás és uralom lényege – persze a szükséges tiszteletkört megtartva Marx magántulajdonnal kapcsolatos nézeteinek – a polgári kultúra. Az a bajok forrása, az alól kell felszabadítani a gondolkodást. A Marx által leértékelt felépítmény lett a fontos. Ezt a gondolkodást kiegészítette a II. világháborút követően „politikai gondolkodóvá” avatott Gramsci hegemoniával kapcsolatos töredékes fejtegetése.

A frankfurtiak népszerűsítették ezt a tételt, és lett a kortárs Bal egyre központibb gondolata, és ma már tulajdonképpen a legfontosabb ismérve a burzsoá világ, gondolkodás, életmód elvetése, és az igény az emberi tudat kiszabadítása rabigájából. Ehhez a gondolkodást befolyásolni tudó intézményeket (oktatás és média) kell uralni informálisan vagy politikailag. Marcuse Mao „hosszú menetelés” kifejezését a kultúrára alkalmazta, aminek lényege a különféle kulturális intézmények megszállása.

A Baloldal, még az önmagát kitartóan marxistának nevező része is szakított Marx gazdasági elemzésével, de legalábbis zárójelbe tette azt, és az lett, ami ellen Marx mindig küzdött: idealista. A forradalmi marxizmus érve, mely szerint a forradalom azért szükségszerű, mert a kapitalista tulajdonviszonyok gátolják a termelőerők fejlődését, a hatvanas–hetvenes években egyre komikusabbá és tarthatatlanná vált, és az eredeti marxista érvet kiszorították a hagyományosabb fogalmak, mint az egyenlőség, igazságosság, szabadság, humanizmus, emberi jogok. A Baloldal eltávolodását Marx osztályharcától és forradalom-igényétől mutatja a *Grundrisse* térhódítása, ami háttérbe szorította a marxizmusból a *Kommunista kiáltványt* vagy *A tőkét*. A ma éppen „igazinak” nevezetett marxizmus a *Grundrisse* és a humanizmus.

A kapitalista termelés és kizsákmányolás marxista elmélete a posztindusztriális gazdaságban különben sem tűnik tarthatónak. A marxi társadalomelméletet, amely a munkát, a termelést és a tulajdont hangsúlyozta, zárójelbe tették. A Marx által felépítménynek nevezett gondolkodás, kultúra, politika lett az Új Bal fő érdeklődési területévé. A tudatipar, az előállított vagy refeudalizált nyilvánosság, az akaratképzés szabadságának korlátozása: ha a burzsoá kultúra nem manipulálná az embereket, akkor azok szabadon akarhatnának egy jobb, igazságosabb világot, hiszen eredendően jók. A mai Bal szerint *ismét* nem a magántulajdon és a munka, hanem a kultúra és a hagyományos intézmények rontják meg az embereket. A kortárs Bal továbbra is tagadja az európai kultúrát és annak „áldozatait” szabad akaratát. Ha lehetne a mai áldozatoknak – ahol már régen nincsen szó kizsákmányolásról, hiszen az munkavégzést előfeltételez – szabad akaratuk, akkor jobbakk lennének és igazságosabb világot alakítanának. De szabad akarata csak a burzsoá manipulátoroknak van, akik ezért aztán felelősek is, és a kritikai értelmiségnek,

egyetemi marxistáknak, a tiltakozó mozgalmak, csoportok (feministák, homoszexuális aktivisták stb.) tagjainak. Őket írta le úgy Horkheimer, mint Odüsszeuszt, aki hallja a szirének énekét, de cselekvőképtelen – ó, jaj! –, míg az evezőt húzó (a munkások) füle viasszal van bedugaszolva. (Igaz, a viaszt korábban Odüsszeusz dugta a fülükbe, hogy ne hallják a szépet. De ez a mozzanat kimaradt a történet balos feldolgozásából.)

A nyugati kultúra és intézmények patológikusak, de mióta a '68-as nemzedék meg tudta hódítani az állami oktatást és az egyetemet, azóta ezek az intézmények viszonylag védettek a Bal közvetlen haragjával szemben – igaz, kérdéses, hogy az iskolának és egyetemnek nevezett intézmények még azok-e –, a fő célpontjuk a család lett. Az atyai tekintély a legborzasztóbb. Adorno autoriter személyiséggel kapcsolatos nézete tananyag sok egyetemen, noha Adorno gondolkodásának valóságtévesztését mi sem jellemzi jobban, mint hogy szerinte az Egyesült Államok lakosságának többsége potenciális fasiszta, és ott ezért várható egy ilyen politikai fordulat. A hatvannyolcasok népszerűsítették azt a gondolatot – lényegében ez egyesítette őket a szexuális szabadság mellett –, hogy a létező nyugati államok fasiszták vagy közel állnak ahhoz. Azóta lényegében mindenki, aki szemben áll a Bal törekvéseivel, fasiszta.

A Szovjetunió, a nagyszerű kísérlet elbukott, a kapitalizmusból meg elszivárgott a munkásosztály, mint a szovjet pénzügyi és katonai támogatás. Mi maradt a Balnak? Teljesen átalakult volna és megszűnt a kétszáz éves folytonosság? Tényleg értelmetlen ma már Balról beszélni? Aki ezt teszi, hazudik vagy téved? Ma nem beszélnek az ideológia alkonyáról – mint az '50-es évek végén –, csak a Bal balsága kérdéses.

A baloldali pártok szavazói egyre inkább a nem-konvencionális életforma-csoportokból kerülnek ki, a nagyvárosi egyedülálló képzetek közül. A Szovjetunió védelmét és dicsőítését felváltotta az alternatív életformák és multikulti dicsőítése. Bár a szovjet rendszerek a homoszexuálisokat bebörtönözték és üldözték, mára a homoszexuálisok lettek az egyik legfőbb balos téma, szabadságszimbólum, és nem az adózás. Osztályharcról, történelmi dialektikáról, a magántulajdon felszámolásáról ma már alig-alig hallani. Inkább a gyűlöletbeszéd betiltásáról, ami mellett az esetleges következményekkel érvelnek, mert mindig apránként kezdődik, a bűn banális. (Képzeljük el mekkora felháborodást váltana ez a „mindig apró, banális bűnökkel kezdődik” gondolkodás egy valláserkölcsei igény vagy az istenkáromlás tiltása mellett érvelés esetén. Ez az érvelés gyakorlatilag a legkisebb toleranciát jelenti a bűnösnek tekintett eltérésekkel szemben.) A kortárs nácik áldozatainak, a homoszexuálisok és egyéb életmódkísérletek alanyainak védelme hogyan kapcsolódik a kommunista forradalomhoz? Körülbelül annyira, amennyire a nyitott társadalom gondolatához illeszkedett a nyitott társadalomnak az etnikai kisebbségek számára nyújtott támogatáshoz. De ami e kettőben közös, az a nyugati keresztény kultúra tagadása. Az európai és keresztény gyökerű kultúra bűnökkel terhes, ezért folytatni bűn. Hiszen innen eredt a nácizmus. Igaz, a bolsevizmus és a Baloldal is, de azok valamiért szeplőtlenek, mert a Bal nem hordozza az európai és a keresztény kultúra bűneit. A humanista Baloldal a létezése pillanatáig mentegette a legnagyobb katonai hatalmat, a Szovjetuniót, és több hibát talált a nyugati fogyasztói társadalomban, mint a szovjet Gulágban.

A Bal megváltozott: nem, vagy alig marxista. Semmi lényegileg marxista nem jellemzi a mai Bal kulturális harcát. A nyugati keresztény kultúra utálata nem marxizmus-specifikus. Az alábbiakban áttekintem a Bal folytonosságát adó témák és beállítottságok hevenyészett vázlatát, de egy fontos megjegyzést kell tennem: a Bal önképe szerint kritikus, valójában azonban minden normatív gondolkodás az. A keresztény mentalitás tartalmazza és elvárja az ember önkritikus voltát, elég talán itt a lelkiismeret fogalmára utalnom. Azonban a kereszténység arra tanít, hogy mindenki elsősorban önmagával szemben legyen kritikus, önmagát mérje meg tőle független mércék alapján. A Bal ezzel szakít. Hősei sosem önmagukat bírálták, és híveik sem ezt tették, hanem vagy másokat (papság, arisztokrácia, nemesség, heteroszexuális apa-férj stb.), vagy egy elképzelt „rendszer”. A Bal „a társadalom lelkiismeretének” szereti nevezni magát, de nem magában, hanem másokban keltene büntudatot. A bírálat és a reformok igénye semmiképpen nem lenne új. Ami új, az az, hogy másoktól várja el a Bal az önkritikát, a bűneik belátását, a megjavulást. A Bal forradalom- vagy reformigénye a többiek – akik éppen nem a Bal szövetséges csoportjai valamelyikének a tagjai – megváltozásának igénye.

*

A Bal folytonosságának fontos eleme a *kritikai* jelző, ami lényegében az európai és keresztény kultúra ellenzésének udvariasabb megfogalmazása, amit az „ellenséges kultúra” megjelölés jobban ad vissza. A kritikainak nevezett gondolkodás lényegében a realizmus egy alete (a Thuküdidész-, Machiavelli-, Hobbes-, a Mandeville-féle gondolkodás folytatása a marxistáknál, posztstrukturalistáknál, posztmodernknél): eszerint minden cselekvés a hatalomra irányul, a politika világa harc (de legalábbis a harc folytonos lehetősége), a világ (vagy csak a politika) kaotikus, a rend valamilyen hatalommegosztást jelent. A Bal fő dilemmája az: miért ilyen az ember, és egy ilyen világban a biztonság elérhető-e és hogyan? A világ és benne az ember ilyen anyagi, hatalomvágyó és konfliktusos voltára köztudottan korábban a magántulajdon (Rousseau, majd Marx) volt a magyarázat, ma pedig ismét a hagyományos intézmények és gondolkodás léte.

E kritikai (realista) gondolkodás szerint minden cselekvés stratégiai, minden cselekvő önérdékkövető, az érdekek pedig adottak és állandóak (anyagiak és hatalmiak). Minden kritika alá vont gondolatról vagy intézményről előbb-utóbb kiderül, hogy anyagi és/vagy hatalmi érdekeket szolgál, leplez el. Minden erkölcsi vagy vallási megfontolás, amire az emberek hivatkoznak cselekvéseik során, csak látszat: de a hatalom és önérdék igazi valósága csak a kritikai gondolkodás számára nyilvánvaló. A realizmus csak a vágyak kielégítésének képességet ismeri el. Azt, hogy elég hatékony-e valaki, megszerzi-e azt, amit akar. Ezt a képességet a hatalom, erő, pénz és siker fogalmaival írja le. Mindez azonban melanzsot alkot a Balt szintén jellemző folytonos utópizmussal. Mindenkinek azt a szabadságot ígéri, amivel Machiavelli fejedelme bírt.

Azonban ha így van ez, akkor van-e menekülés ebből az emberi világból, az ember ilyen univerzálisként hirdetett természetéből, vagy inkább rendezkedjünk be erre, ahogyan azt Machiavelli vagy Hobbes javasolja?

E realizmus szerint az embereket vagy becsapják, vagy erőszakkal tartják uralom alatt, azonban a Bal szerint a nyílt erőszak (a forradalom) a tisztességesebb megoldás. A Bal realizmusa egyszerre ígéri, hogy *felszabadít* az ember ember általi uralma és a hamisság alól, és ugyanakkor a valóság pontos ismeretét kínálva *hatékonyabb* hatalom- és jövedelemszerző² cselekvést tesz lehetővé. Morális és technikai értelemben is felette áll a konkurens, nem realista tudásoknak. A realizmus ugyanakkor felszabadítja a vallóit az erkölcsi skrupulusok alól.

*

A mai Bal bizonyos értelemben romantikus – természetesen rossz értelemben. Közelebb áll a 18. századhoz, mint az elmúlt két évszázad szocialistáihoz; arra a kérdésre, hogy mi a baja a világgal és az emberekkel, nem a magántulajdont adja válaszul, hanem a kultúrát, az emberek előítéleteit, konvencióit.

A *romantique* kifejezést a „romantikus” értelmében először Rousseau használta 1777-ben: eredeti, vad, érzelmileg instabil ember, kívül az őt megrontó kultúrán.³ A romantika embere megjósolhatatlan egyén, aki élményre, kalandra vágyik. Az önfegyelem spártai-platonikus eszményét elveti az önkifejezés kedvéért, aminek célja csak önmaga, az igazi *énje* keresése. A lényeg: a jóság nem a kultúra elsajátítása egyéni küzdelmének eredménye, hanem kéznél van az *énben*. (A kultúrát eredeti és nem a ma elterjedt értelemben használom: a kultúra nem bármiféle gondolkodás, viselkedés, hanem olyan, ami gondos és időnként fárasztó, sőt fájdalmas válogatás, „ültetés” és gondozás eredménye. Nem adott, hanem termék.) A jó az ember természetében van, és korántsem tanulás, nevelés, önfegyelem eredménye. A képzetlen felnőtt olyan jó ember, mint a gyermek, romlatlan és ártatlan erkölce *prelapsariánus* (bűnbeesés előtti) ádámi.

A romantika másik fontos eleme az álmodozás. Az álmok alapján fordul szembe a valósággal, amely sosem kielégítő, míg az álom az lehet. Az álomban minden lehetséges, a bosszantó korlátok félretehetőek. Az álmodozó a vágyai szerint létezhet, és bónuszként még az unalomtól is megszabadulhat. Képzletben elszökhetett a társadalom zsarnokságától, mint Rousseau a Bienne-tó egy szigetén.⁴ Ezért is írhatta, hogy „tegyük félre a tényeket”. A romantikus ember akkor teljesen önmaga, akkor teljesen szabad és boldog, ha azt tesz, amit akar. A romantikus álmodozás a boldogságot élesen szembeállítja a létezővel, mint Flaubert Bovarynéja, aki a normális világban unatkozott és ezért „lázadt” ellene.

A romantika szövetségese lett a modern szcientizmus, amely azt ígéri, hogy a tudás révén az ember megszabadul a korábbi kényszerektől, a tudás révén az ember önmaga ura lesz, és felszabadul a korábban talán szükséges kulturális-erkölcsi-politikai korlátozások alól. De a mai Bal mentalitásában sokkal kisebb a szcientizmus jelentősége, mint egykor volt.

² Vö. Paul BERMAN: *Power and the Idealists*, Soft Skull Press, Brooklyn, 2005.

³ Irving BABITT: *Rousseau and Romanticism*, Meridian, New York, 1955.

⁴ Jean-Jacques ROUSSEAU: *A magányos sétáló álmodozásai*, ford. Réz Ádám, Magyar Helikon, Budapest, 1964.

A Bal romantikus identitását őrzi a forradalomhoz való vonzódása, de Marx gazdasági forradalma helyett a kulturális forradalom lett a célja. Ezért sokkal inkább '68-ból és a Kominternből lehet megérteni a mai Baloldalt, mint Marxból.

'68 hatása szent voltának köszönhető: semmi más nem képes olyan szenvedélyeket kiváltani a vallásos szent mellett, mint a politika és a szex. '68 óta a Bal mindkét terület mozgósító lehetőségével él, amire szüksége is van szekularizmusából fakadó deficitje miatt. W. Reich nélkül nem lehet megérteni az elmúlt évtizedeket, sem a mai Balt: a belénk nevelt, konvenciók szerinti szexuális korlátozások a társadalmi korlátok és az engedelmesség alapjai. A forradalom ezért a szexuális szabályok áthágásával kell kezdődjön.

'68 jelentősége az, hogy a korábban is meglévő, fegyelmeket és korlátokat nem ismerő vagy elutasító underclass mentalitás behatolt a balos középosztályba, és ott uralkodó lett. A boldogságot és a kielégületlenségtől viszonylag mentes életet oly módon biztosította, hogy leszállította a mércéket vagy megszüntette azokat. A Bal elhagyta a proletariátust, és proletarizálta a középosztályt, akiket a termelés és munka nem érdekelt, sokkal inkább a választásait korlátozó keresztény és burzsoá kultúra elvetése.

1968-ig a Bal (a frankfurtiak főleg) bírálta a tömegkultúrát, de mára kibékült vele. Ma már hétköznapi női magazinok írnak olyan szexuális viselkedésekről, amikre a hatvannyolcasok még álmaikban sem gondoltak. A tömegmédia rutinszerű napi tabudöntései felülmúlják '68 hőseinek álmait. '68 eszményei, a választás, mozgás és változás igen jól illeszkedtek a kortárs média és politikai hedonizmus világába. Bár '68 kritikájának tárgya a konzumerizmus volt, a Bal ezzel is békét kötött. És mivel a tömegdemokrácia nem a nép, inkább a tömegmédia uralma, ezért fontos észrevennünk a Bal és a tömegkultúra '68 után kialakuló szövetségét.

Ahogy a Baloldal áttolódott szakszervezeti világból a kulturális harcra és egyre inkább önmagával elégedett, de a környezetével annál kevésbé elégedett értelmiségiek által uralttá vált, úgy vesztette el korábbi marxista sajátosságát: a történelmi materializmust felváltotta a keresztény és burzsoá kultúra engesztelhetetlen gyűlölete.

*

Áldozatoknak pedig lenniük kell! Az áldozatok megnevezése részben nagyon is gyakorlatias: mozgósítható szövetséges csoportokat jelent. Azonban legalább ilyen fontos, hogy az ártatlan áldozat a korrump hatalom szimbóluma Jézus kereszthalála óta. Így az ártatlan áldozat – korábban a munkások, ma a nők, gyermekek, kisebbségek stb. – megtalálása a Balra jellemző erkölcsi elutasítás mellett utal a „rendszer” tűrhetetlenül korrump voltára és változtatásának parancsára.

A Bal két csoportra osztja a világot: elnyomókra és elnyomottakra, áldozatokra. Lenin után egyre inkább a harmadik világ kapitalizmustól még meg nem rontott népei lettek a Baloldal eszményei (bár ezek az eszményi népek fogynak a globalizáció következtében sikeresen felzárkózó népek számának növekedésével). Így lett Mao mellett Castro, Guevara, Ho Si Minh az új héroszuk. A mai Bal univerzalista, ha a jóléti társadalmak-

ról van szó: nemzeti, etnikai sőt törzsi identitást csak az áldozatnak minősítettek esetében fogad el és támogat. A harmadik világ népei és a nők, homoszexuálisok mind a fehér heteroszexuális férfiak – a burzsoázia mai jellemzői – áldozatai.

A mai Bal nem marxista, de mégis hajlamos védeni a kommunista diktatúrákat mint humanista kísérleteket, de legalábbis a kísérlet elveit-céljait; és mindenkit fasisztának neveznek, aki a kommunisták áldozataira hívja fel figyelmet, hiszen ezzel tulajdonképpen holokauszt-relativizál. Bárkit, aki a Baloldallal szembeszegül. Marcuse, '68 szentje megvédte az 1956-os szovjet beavatkozást Magyarországon, mivel az a fasiszmus elleni harc volt.⁵ A marxista Bal azzal lépett túl a saját diktatórikus múltján, hogy az ellenfeleit elkezdte fasisztának nevezni. A kapitalistát pedig a káponak.

Feltűnő módon a Baloldal a megsemmisítő táborokat említve a Gulágot mindig ki felejt, az semminek sem lett a szimbóluma. A Gulág bírálható, tagadható, törvény nem védi; igaz a Gulágot sem kapcsolják össze a megkülönböztetéssel. Ezt a nyelvi csatát a Baloldal nyerte, mert a Gulág véletlenül sem lett a modernizáció szimbóluma, ahogyan Auschwitz a megkülönböztetésé lett. A fasiszta a királyok, hercegek, grófok, naplopók és burzsoák mai rövidítése.

*

Nem nagyon találni jobb fogalmat a Bal folytonosságának megragadására, mint az egyenlőség. Természetesen lehet bírálni Lenin és az avantgárd vagy a létező szocializmus, esetleg az egyetemi marxizmus elitista gyakorlatát. Azonban a Bal jelszavainak mindig lényeges eleme volt az egyenlőség. Ahogyan a 19–20. század egalitárius fogalma, a „társadalom” lett a Bal uralkodó önmegjelölésének az alapja – „szocialista” –, úgy ezt kiegészítette és mára a szocialista helyét átvette a demokrácia illetve a demokrata, amely fogalom – Tocqueville-től tudjuk – elsősorban nem a népszuverenitást, nem is a többség uralmát jelenti, hanem az egalitarizmust.

Az egalitarizmus az individualizmus fura formáját hozta létre, a silány egyéniségek mérges, frusztrált individualizmusát, amelyet a Bal elfogadni, sőt kedvelni látszik. A materializmussal szövetséget kötöttek a balos emberi jogi radikálisok és a piaci libertáriusok, akik szerint minden társadalmi kérdést megoldanak a fogyasztói döntések: „Minden csak egyéni választás kérdése – hízelegnek a tömegegyénnek –, nem tudtok rosszul dönteni, jogotok van bármit megtenni.” Olyan emberek tömege, akik elég buták ahhoz, hogy olyan erkölcsi kiválóságot feltételezzenek maguknak, hogy az ügyeik senki másra nem tartoznak, csak rájuk, és eléggé önteltek ahhoz, hogy el is higgyék autonóm voltukat, ugyanakkor elég kényelmesek ahhoz, hogy gondjaik megoldását másoktól, főképpen a politikai hatalomtól függő szervezetektől várják el. A jóléti állam kiterjeszkedése azonban nem a társadalom zavarainak megoldása, gyógyítása, hanem e zavarok jele.

A demokrácia, amely a ma Baloldal számára lényegesen kedvesebb, mint Marx számára valaha, átvette a kommunizmus helyét, amennyiben tartalmi bizonytalansága tár-

⁵ Lásd Eliseo VIVAS: *Contra Marcuse*, Arlington House, New Rochelle, 1971.

sul az ismeretelméletivel. Nem világos, hogy demokráciában élünk-e már, vagy az még egy előttünk álló cél, megvalósítandó feladat-e. E fogalom egyszerre a Bal kritikáinak fókusza, és ugyanakkor a létező és számukra kedvesnek tűnő viszonyok védelmező megnevezése a nem balos bírálatokkal szemben.

*

A szekularizmus a Bal egyik szintén állandó eleme: nem pusztán az egyéneket szabadítaná meg a kényelmetlen korlátoktól, de a politikai rezsimeket is. A kereszténység kizárásával az emberek védetté válnak mindenféle transzcendens igazságigénnyel szemben. A kereszténység a vallási és politikai lojalitás kettősségét hozta és az azzal járó perplexusokat és konfliktusokat. A szekularizált rezsimek védettek ezekkel szemben. A szekularizmus nem pusztán a kereszténység eltávolítása a közéletből, nem csupán a vallás hiánya, hanem egy poszt-keresztény politikai vallás, ahogyan azt Voegelin egykor leírta. A szekularizmus a világ tökéletlen volta elfogadásának elutasítása: annak elutasítása, hogy a világ az intézményi struktúráitól függetlenül, bármiféle változtatásuk esetén is tökéletlen marad. Ugyanis a keresztény tanítás szerint az emberi bajok forrása nem politikai és nem szüntethető meg emberi eszközökkel. A Bal pelagiánus módon az emberi állapot tökéletlen voltát utasítja el, és ez népszerűségének titka.

A szekularizáció, amit a Bal oly fontosnak tart, nem megoldás, hanem a probléma maga. Az ígéret egy radikálisan szekularista állam, amelynek feladata a hagyományos társadalom elemeinek, erkölcsének felszámolása. Olyan univerzális társulás fabrikálása, amelynek lényege minden legitimnek („jognak”) tekintett vágy egyenlő kielégítését szolgáló technikailag racionális rendszer, legyen az a világpiacon vagy a nemzetközi bürokrácia. E racionális feladat mellett az egyetlen látszólagos nehézség a vélemények alakítása, azon nézőpontok távoltartása az emberektől, amelyek e vágyak legitimitását vagy az egyenlő kielégítésüket ígérő rendszert megkérdőjelezik. Az államművészet csúcsa ma a vélemény- és még inkább az attitűdformálás, a veszélyes nézőpontok távol tartása.

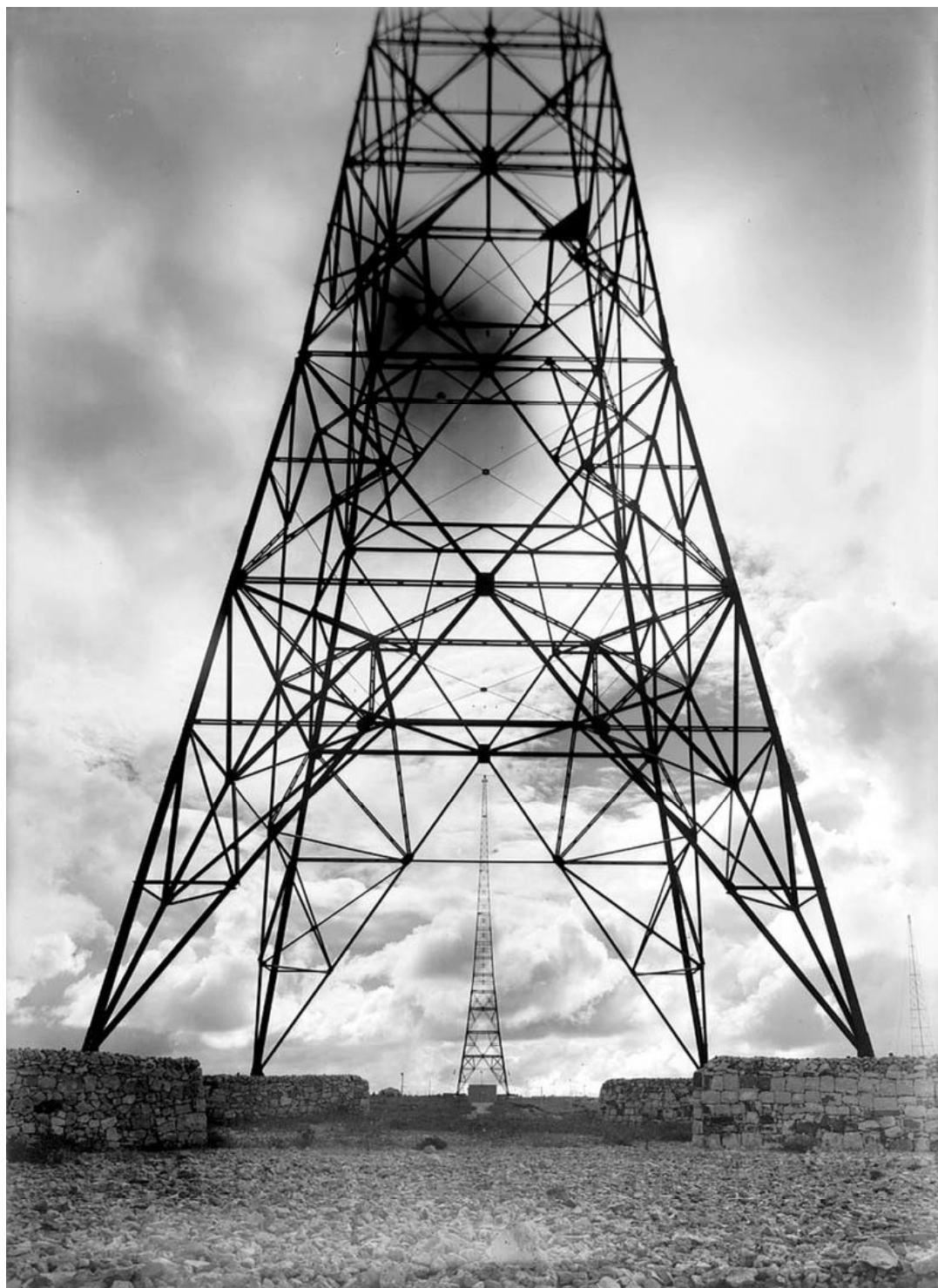
A politikai hedonizmus a politikai rendet az emberi vágyak kielégítésére alapozza. Azért nevezheti magát toleránsnak, mert minden vágyat elfogad, és minden, a vágyakat értékelő erkölcsöt elnyomóként elutasít. Mindent csak az igazol, hogy mennyire segíti a most élő szavazók vágyainak, akaratainak kielégítését. Csak az a legitim – értelmes, józan, európeai stb. – politikai megszólalás, amely minden vágyat elfogad s csak azok hatékonyabb kielégítésére tesz valamilyen javaslatot. A „semlegesség” azzal tud egy jól leírható erkölcsi nézetet érvényre juttatni – a relativizmust, hedonizmust –, hogy minden tartalmi erkölcsi nézetet kizár a közéletből, elnyomónak, gyűlöletkeltőnek és hasonlónak nevezve azokat. Így lehetetlen kihívni és megvitatni a „semlegesség” politikai-erkölcsi nézetével becsomagolt árut. A mai Bal azzal igényel támogatást, hogy állítólag mindenkire rábizzza, maga dönthessen élete felől, és ehhez ők a lehetőségek megteremtését ígérik, valamint a káros következmények elhárítását, azaz minden döntés egyenértékűvé tételét a következményeik szempontjából.

A semlegességet tekinti erénynek, akkor büszke, ha nem ítélkezőnek láthatja magát. Azt az amoralitást tekinti a moralitás legmagasabb formájának (és nevezi toleranciának), amelyben nincs rossz választás. Aki vagy ami emlékezteti a lelkiismeretét a jóra – és ezzel döntései esetleges rossz voltára –, az haragot, dühöt vált ki belőle. Család, gyerek, lakás, egészséges élet, munka, tanulás – látszólag vonzó fogalmak. De minden eszmény, minden jó emlékezteti a silány egyéniségeket kudarcaikra. Arra figyelmezteteni valakit – akárcsak szándékolatlanul is –, hogy bajainak (szegénységének, betegségeinek, magánéleti és lelki zavarainak) forrása az életmódja, a rossz választásainak sorozata, dühíti a Balt. Ez a düh és harag a jó fogalmát és az erkölcsöt igénylő mai reakcióval szembeni ellenszenv legfőbb forrása. Ma az egyházak nem a tekintélyük miatt váltanak ki ellenszenvet, hanem pusztán létükkel, mert a jó és rossz megkülönböztetésére utalnak, és a tömeg tömeges rossz választásaira. A vallásos embereket fenyegetésnek tekinti és így mutatja be a *semleges* állam, mivel sértik a semlegességet és a hedonizmust. Minden, ami az egyéni döntések esetlegesen rossz voltát implikálhatja „abszolutista”, „autoriter”, „elnyomó” és „fasiszta”.

A Baloldal politikai hedonizmusa képtelen az összeütköző vágyak közti vitát kielégítően elrendezni, mert semmire nem hivatkozhat, csak a hatalom birtoklására, réalpolitikára vagy a jövőbeli biztos kielégülés ígéretére. Ha mindenki minden vágyának kielégítése a legfőbb politikai cél és mérce, akkor bármilyen döntés igazolhatatlan. A megoldás a mindenki harca mindenki ellen, ahol csak az erő (választási súly) számít. A vágyakból le nem vezethető, azokat esetenként korlátozó transzcendens erkölcs híján csak az erő marad. A jó fogalmának feladása a jogoknak nevezett vágyakkal, akaratokkal szemben; azaz a jó azonosítása bármivel, amire az egyes emberek vágnak, nem segít a politikai konfliktusok eldöntése esetében. A szekularizmus és a réalpolitika együtt járnak.

A posztmarxista Bal csak részben szocialista – már nem törekszik a termelési eszközök társadalmasítására. A piacot elfogadja – szükségszerűnek nevezi –, mivel jólétet hoz és globalizál, végképp lerombolja a nemzetek határait és a régi világot. A kapitalizmust a multikulti szolgálóleányának látja ma, és nem strukturális változást akar, inkább kulturálisat. A munkások felszabadítása helyett a nőket és a kisebbségeket akarja felszabadítani. De továbbra is a polgári világ ellen küzd. A Bal továbbra is evilági megváltást ígér, de már nem elsősorban anyagit, sokkal inkább boldogságot és biztonságot, aminek feltétele az ember átalakítása; és ezzel a történelem vége, Kojève (az egykori KGB-ügynök) szerint, emberi erőfeszítéssel elérhető. A történelem és ezzel a harcok és változások végét nem a magántulajdon felszámolásától várják már, hanem minden egyén egyenlő elismerésétől, ami végül minden különbség megszűnését jelenti.

Ami folytonos, az az egalitarizmus valamint az európai és keresztény kultúra gyűlölete, hiszen azt tanulták, hogy a kultúra nyomja el őket, amire a válasz a *Macht kaputt, was euch kaputt macht* jelszava lett. A szó szoros és átvitt értelmében is úgy viselkednek a keresztény kultúrával szemben, mint a talibánok a Buddha-szobrokkal.

Rádió-adótornyok, Ramallah, 1939